Veli-Pekka Viljanen

KAA 1/2019 vp – Tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltäminen

Eduskunnan lakivaliokunta 14.2.2020

Lakivaliokunnan käsiteltävänä olevassa kansalaisaloitteessa ehdotetaan lainvalmisteluun ryhtymistä tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi. Tarkastelen seuraavassa eräitä kansalaisaloitteeseen liittyviä valtiosääntöoikeudellisia kysymyksiä, jotka valiokunnan sihteeristöltä saamani tiedon mukaan ovat nousseet esiin lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisissa.

Tyttöjen sukuelinten silpominen loukkaa vakavasti perustuslaissa turvattua toimenpiteen kohteeksi joutuneiden henkilöiden oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (PL 7 §) sekä rajoittaessaan tyttöjen oikeutta määrätä itsestään ja ruumistaan myös perustuslain turvaamaa yksityiselämän suojaa (PL 10 §). Erityisen vakavaksi sukuelinten silpomisen tekee sen kohdistuminen alaikäisiin, haavoittuvassa asemassa oleviin ja erityisen turvan tarpeessa oleviin lapsiin (PL 6 § 3 mom.).

Jo perusoikeusuudistuksen yhteydessä torjuttiin selväsanaisesti tyttöjen sukuelinten silpomisen oikeuttaminen esimerkiksi uskontoon liittyvin perustein. Perusoikeusuudistuksen esitöiden nimenomaisen maininnan mukaan uskonnon ja omantunnon vapauteen vedoten ei voida harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. Uskonnonvapaussäännös ei siten voi säännöksen esitöiden mukaan oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilöiden silpomista, kuten naisten ympärileikkausta, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen (HE 309/1993 vp, s. 56).

Tyttöjen sukuelinten silpominen on Suomen perustuslain näkökulmasta yksiselitteisesti vakava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien loukkaus, jonka torjuminen kuuluu julkiselle vallalle perustuslain 22 §:ssä säädetyn perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisvelvollisuuden piiriin.

Ehdotettu tyttöjen sukuelinten silpomista koskeva lainsäädäntöhanke merkitsee sinänsä poikkeusta sukupuolineutraalista lainsäädännöstä, jonka tulisi olla selkeänä pääsääntönä esimerkiksi rikoslainsäädännössä. Tämänsuuntainen rikoslain sukupuolineutraalisuutta korostava kehitys näkyy esimerkiksi voimassa olevissa seksuaalirikossäännöksissä, jotka on kirjoitettu sukupuolineutraalisti. Toisaalta sukupuolineutraaliutta ei voida pitää ehdottomana vaatimuksena rikoslainsäädännöllekin, jos on olemassa erityisiä, hyväksyttäviä syitä suojata nimenomaan jompaakumpaa sukupuolta pelkästään tähän sukupuoleen säännönmukaisesti kohdistuvilta oikeudenloukkauksilta. Naisten sukuelinten silpomisen kieltämisen tarkoituksena on torjua nimenomaan naisiin luonteensa puolesta kohdistuvia, poikkeuksellisen vakavia oikeudenloukkauksia. Tällaisessa tilanteessa on nähdäkseni poikkeuksellisesti erityisiä painavia syitä perustuslain 6 §:n 2 momentin sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän kiellon estämättä kohdistaa erityisiä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä naisten ja tyttöjen oikeuksien suojaamiseksi. Eli tällaisessa tapauksessa katson, että lainsäädännölliselle erilliskohtelulle sukupuolen perusteella on olemassa perustuslain 6 §:n 2 momentissa tarkoitettu hyväksyttävä peruste.

Toisinaan on esitetty väitteitä, että poikien ympärileikkauksen hyväksyminen merkitsisi sukupuoleen ja uskontoon perustuvaa syrjintää siihen nähden, että tyttöjen ympärileikkauksen katsotaan olevan rangaistavaa. Korkein oikeus on poikien ympärileikkausta koskevassa ratkaisussaan KKO 2008:93 nimenomaan torjunut tällaisen väitteen sekä rinnastuksen tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen välillä. Korkeimman oikeuden mukaan tytön ympärileikkaus tosiasiassa merkitsee tämän sukuelinten silpomista ja on siten selvästi vakavampaa kajoamista heidän ruumiilliseen koskemattomuuteensa kuin asianmukaisesti suoritettu pojan ympärileikkaus. Tyttöjen ympärileikkauksessa on kysymys lähinnä törkeäksi pahoinpitelyksi luokiteltavasta menettelystä, jota ei voida missään olosuhteissa oikeuttaa vastaavilla uskonnollisilla ja sosiaalisilla syillä, eikä sitä ole perusteltua rikosoikeudellisessa arvioinnissa rinnastaa poikien ympärileikkaukseen (tuomion kohta 27). Mielestäni korkeimman oikeuden kanta, joka perustuu siihen, että tyttöjen ympärileikkaus merkitsee olennaisesti vakavampaa kajomaista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kuin poikien ympärileikkaus, on perusteltu.

Poikien ei-lääketieteellisin perustein tehtävien ympärileikkauksen osalta korkein oikeus on linjannut, ettei tällaisen toimenpiteen suorittaminen tai suorituttaminen asianmukaisesti suoritettuna ole rangaistavaa pahoinpitelynä tai siihen yllytyksenä (ks. KKO 2008:93, KKO 2016:24 ja KKO 2016:25). Korkeimman oikeuden linjaratkaisussa (KKO 2008:93) asiaa arvioitiin laajasti perusoikeusnäkökulmasta ottaen huomioon perustuslain 6 §:n 3 momentin lasten oikeuksia koskevan säännös, perustuslain 7 §:n säännökset henkilökohtaisesta koskemattomuudesta,

perustuslain 10 §:n säännökset yksityiselämän suojasta ml. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan määräykset perhe-elämän suojasta sekä perustuslain 11 §:n säännökset uskonnon ja omantunnon vapaudesta. Korkeimman oikeuden mukaan perus- ja ihmisoikeutena suojattuun lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumista ja sen puolustettavuutta tulee arvioida nimenomaan asianomaisen lapsen ja hänen etujensa kannalta. Erityistä merkitystä on myös ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisen laadulla. Korkeimman oikeuden mukaan on selvää, että lapsen ruumiillisen koskemattomuuden vakavaa loukkausta ei voida oikeuttaa esimerkiksi uskonnon vapauteen ja harjoittamiseen liittyvillä näkökohdilla (tuomion kohta 23). Arvioinnissa joudutaan punnitsemaan vastakkain sitä, minkä asteisesta henkilökohtaiseen vapauteen puuttumisesta on kysymys, sekä sitä, kuinka painavia, nimenomaan lapsen omaan etuun liittyviä perusteita tällaiselle puuttumiselle on esitettävissä (kohta 24).

Korkeimman oikeuden punninta-argumentaatio eteni seuraavasti:

> 25. Asiassa esitetyn selvityksen valossa ympärileikkausta voidaan sellaisenaan pitää jokseenkin vaarattomana toimenpiteenä. Ympärileikkauksessa tosin poistetaan peruuttamattomasti esinahka tai sen osa ja se voi aiheuttaa jossain määrin kipua, mutta asianmukaisesti ja ammattitaitoisesti suoritettuna toimenpiteestä ei kuitenkaan aiheudu asianomaiselle terveydellistä tai muutakaan pysyvää haittaa. Kyseessä on toimenpide, jolle toisinaan on myös lääketieteellisiä perusteita ja jota varten on siitäkin syystä olemassa asianmukaiset ja ammatillisesti koetellut menettelytavat. Vaikka toimenpiteen vaikutus on pysyvä ja peruuttamaton, siihen ei liity lasta tai hänestä sittemmin kehittyvää aikuista kielteisesti leimaavia piirteitä. Nämä seikat huomioon ottaen ympärileikkausta voidaan pitää verraten vähäisenä puuttumisena lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen, mikäli toimenpide suoritetaan lääketieteelliseltä kannalta asianmukaisesti, asiallisissa hygieenisissä olosuhteissa ja toimenpiteen edellyttämää kivunlievitystä käyttäen.
>
> 26. Edellä kohdassa 8 mainitut seikat[1] huomioon ottaen uskonnollisista syistä suoritettavalla ympärileikkauksella voidaan arvioida olevan myönteistä merkitystä nimenomaan leikattavan pojan itsensä, hänen identiteettinsä kehittymisen sekä uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöönsä kiinnittymisen kannalta. Näistä syistä uskonnollisin perustein suoritetun lääketieteellisesti asianmukaisen ympärileikkauksen muodossa tapahtuvaa puuttumista pojan ruumiilliseen koskemattomuuteen voidaan pitää lapsen kokonaisedun kannalta puolustettavana ja kokonaisuutenakin arvostellen siinä määrin vähäisenä toimenpiteenä, ettei lapsen huoltajien menettelyä tällaisen ympärileikkauksen teettämisessä lapselleen ole aihetta pitää sellaisena lapsen etua ja oikeutta loukkaavana tekona, joka olisi pahoinpitelynä rangaistava.

[1] KKO:n tuomion 8 kohdassa todetaan mm., että muslimien keskuudessa poikien ympärileikkaus on vakiintunut, uskonnollisiin traditioihin nojautuva vanha perinne, joka on asianomaisissa yhteisöissä juurtunut syvälle ja koettu vahvasti velvoittavaksi. Ympärileikkaus on myös kiinteä osa yhteisön miespuolisten jäsenten identiteettiä, joka liittää heidät uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöön.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö on Suomen oikeuden kannalta määrittänyt poikien ympärileikkausta koskevan oikeustilan. Poikien ympärileikkaus, joka kuuluu olennaisena osana sekä juutalaiseen että islamilaiseen uskontoon ja kulttuuriin, ei korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan ole ristiriidassa perusoikeuksien kanssa, kun perusoikeusjärjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena. Korkeimman oikeuden linjaratkaisua tukee myös kansainvälinen vertailu. Tiettävästi missään maassa ei ole säädetty nimenomaista kieltoa poikien ei-lääketieteellisin perustein tehtäville uskontoon liittyvin syin perustelluille ympärileikkauksille. Ruotsissa on asiasta säädetty erityislailla, mutta nimenomaan sallimalla tällaiset ympärileikkaukset laissa määritellyin edellytyksin.

Kuten alussa olen esittänyt, käsiteltävänä oleva kansalaisaloite sisältää kysymyksiä, joilla on välitön yhteys perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen. Minulta on tämän johdosta pyydetty arviota siitä, miten tilannetta tulisi arvioida eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin kannalta eli tulisiko asiassa pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Perustuslain 74 §:n mukaan perustuslakivaliokunnan tehtävänä on antaa lausuntonsa sen käsittelyyn tulevien lakiehdotusten ja muiden asioiden perustuslainmukaisuudesta sekä suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tähän liittyen eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentissa on säädetty, että jos valiokunnan valmistelevasti käsiteltävän lakiehdotuksen tai muun asian perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta ihmisoikeussopimuksiin on epäselvyyttä, valiokunnan tulee pyytää lausunto perustuslakivaliokunnalta.

Itse kansalaisaloitteeseen liittyy selkeästi perus- ja ihmisoikeusnäkökohtia ja myös niihin liittyviä tulkinnallisia kysymyksiä. Toisaalta on otettava huomioon, että kansalaisaloite on hyvin yleisluonteinen. Siinä ehdotetaan vain lainvalmisteluun ryhtymistä tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi. Kansalaisaloitteeseen ei sisälly lainkaan lakiehdotusta, vaan se asettaa ainoastaan yleisiä raameja asiaa koskevan lainsäädännön valmistelulle.

Mielestäni eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentti ei ole tarkoitettu sovellettavaksi tällaisessa tilanteessa. Jos eduskunta päättää hyväksyä kansalaisaloitteen, merkitsee se vasta valtioneuvoston velvollisuutta ryhtyä asiassa toimenpiteisiin. Eduskunnan työjärjestyksen asianomainen kohta on tarkoitettu sovellettavaksi vasta siinä vaiheessa, kun valmistelevan valiokunnan arvioitavana on konkreettinen lakiehdotus.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on nimenomaisesti katsonut, ettei sen perustuslain mukaisiin tehtäviin kuulu ennakoivan arvion tekeminen jonkin tulevaisuudessa mahdollisesti annettavan lakiehdotuksen suhteesta perustuslakiin (PeVL 20/2013 vp, s. 4). Tämän mukaisesti katson, ettei eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentti ole sovellettavissa käsiteltävänä olevaan kansalaisaloitteeseen, koska kyse on vasta ehdotuksesta lainvalmisteluun ryhtymisestä. Valtioneuvoston tehtävänä on huolehtia siitä, että asiaan liittyvät perus- ja ihmisoikeuskysymykset selvitetään asianmukaisesti lakia valmisteltaessa, mikäli eduskunta päättää hyväksyä kansalaisaloitteen. Lakivaliokunnalla ei siten ole kansalaisaloitteen osalta eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momenttiin perustuvaa velvollisuutta pyytää asiasta perustuslakivaliokunnan lausuntoa.